МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 3 (16)

Суми – 2017

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Головний редактор –
Гаруст Ю. В., *д-р юрид. наук, ННІ права СумДУ, Україна;*

Відповідальний секретар –
Уткіна М. С., *аспірант, ННІ права СумДУ, Україна;*

Айден Ульвіє – *доктор філософії, професор, Ізмірський університет, Туреччина;*
Андріяшко М. В. – *доктор філософії, доцент, Барановицький державний університет, Білорусь;*
Бекім Максуті – *доктор філософії, Македонія;*
Бурбика М. М. – *д-р юрид. наук, доцент, ННІ права СумДУ, Україна;*
Гиренко І. В. – *д-р юрид. наук, доцент, НУБП, Україна;*

Дегтярьова І. О. – *д-р держ. упр., професор, НАДУ при Президентові України;*

Деревянко Б. В. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ;*
Завгородня В. М. – *канд. юрид. наук, доцент, ННІ права СумДУ;*
Ельда Зотай – *доктор філософії, Університет Александра Моссі, Албанія;*
Куліш А. М. – *д-р юрид. наук, заслужений юрист України, професор, директор ННІ права СумДУ, Україна;*

Курило В. І. – *д-р юрид. наук, професор, НУБП, Україна;*

Лукаш С. С. – *д-р юрид. наук, професор, СФ ХНУВС, Україна;*
Мельник Р. С. – *д-р юрид. наук, професор, КНУ ім. Т. Г. Шевченка, Україна;*
Музичук О. М. – *д-р юрид. наук, доцент, ХНУВС, Україна;*
Петров Р. А. – *д-р юрид. наук, професор, НУ «Києво-Могилянська академія»;*
Убер Села – *канд. політ. наук, Державний університет Тетово, Македонія;*
Сухонос В. В. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ, Україна;*
Сухонос В. В. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ, Україна;*
Харченко В. Б. – *д-р юрид. наук, професор, ХНУВС, Україна;*

Чернадчук В. Д. – *д-р юрид. наук, професор, ННІ права СумДУ, Україна;*
Шемшученко Ю. С. – *д-р юрид. наук, професор, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Україна.*

EDITORIAL BOARD
Editor in Chief:
Harust Y. V. – *Doctor of Law, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*
Executive Editor:
Utkina M. S. – *Ph. D. student, Educational and Scientific Institute of law SSU, Ukraine;*
Aydin Ulviyye – *Ph. D., Professor, Izmir University, Turkey;*

Andriyashka M. V. – *Ph. D., Associate Professor, Baranovichi State University, Belarus;*
Bekim Maksuti – *Ph. D., Macedonia;*
Burbyka M.M. – *Doctor of Law, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of law SSU, Ukraine;*
Gyrenko I. V. – *Doctor of Law, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences, Ukraine;*
Dehtyarova I. O. – *Doctor of Public Administration, Professor, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine;*
Derevyanko B. V. – *Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU;*
Zavgorodnia V. M. – *Ph. D. in Law, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*
Elda Zotaj – *Ph. D., Aleksandër Moisiu University, Albania;*

Kulish A. M. – *Doctor of Law, Honored Lawyer of Ukraine, Professor, Director of Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*
Kurylo V. I. – *Doctor of Law, Professor, National University of Life and Environmental Sciences, Ukraine;*
Lukash S. S. – *Doctor of Law, Professor, Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine;*
Melnyk R. S. – *Doctor of Law, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;*
Muzychuk O. M. – *Doctor of Law, Associate Professor, Khariv National University of Internal Affairs, Ukraine;*
Petrov R. A. – *Doctor of Law, Professor, National University of Kyiv-Mohyla Academy;*
Ylber Sela *– Ph. D. in Political Science, Tetova State University, Macedonia;*
Sukhonos V. V. – *Doctor of law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*
Sukhonos V. V. – *Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*
Kharchenko V. B. – *Doctor of Law, Professor, Kharkiv national University of Internal Affairs, Ukraine;*
Chernadchuk V. D. – *Doctor of Law, Professor, Educational and Scientific Institute of Law SSU, Ukraine;*
Shemshuchenko Y. S. – *Doctor of Law, Professor, V. M. Koretsky Institute of State and Law, Ukraine.*

Рекомендовано до друку
вченою радою Сумського державного університету (протокол № 10 від 20. 04. 2017 року)
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 22248-12148ПР від 08.07.2016 р.

SSN 2519-2353
© Навчально-науковий інститут права СумДУ

SECTION 1
THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

СЕКЦІЯ 1
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.573:340.13

ПОРЯДОК ОПРИЛЮДНЕННЯ ПРАВОВИХ АКТІВ, ЯКІ Є РЕЗУЛЬТАТОМ РЕФЕРЕНДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА НАБРАННЯ НИМИ ЧИННОСТІ

Рябченко Тетяна Олександрівна,
канд. юрид. наук,
ст. викладач кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права ННІ права,
Сумський державний університет

Безпосередня правотворчість народу як вид правотворчості в Україні реалізується у формі референдуму (референдна правотворчість). При цьому, мова йде виключно про всеукраїнський референдум, який дозволяє народові безпосередньо приймати такі важливі акти чинного законодавства, як Конституція та закони України, вносити до них зміни. Аналізуючи положення Конституції України щодо основоположних форм безпосереднього здійснення влади народом, можна констатувати їх певну атрибутивність і неможливість реалізувати на практиці. На жаль, значна кількість наукових досліджень вітчизняних теоретиків права залишилась не почутою українським законодавцем. Нині ж, коли потреба у всенародній легітимації конституційних змін є очевидною, український народ не має ні теоретико-методологічного, ні законодавчого, ні жодного іншого досконалого інструменту безпосередньої реалізації свого суверенітету через прийняття актів чинного законодавства на всеукраїнському референдумі.

У статті обґрунтовано авторський підхід до правових актів всеукраїнського референдуму, які є результатом безпосередньої правотворчості українського народу. Здійснений аналіз нормативного забезпечення порядку оприлюднення таких актів та набрання ними чинності. Встановлено, що конституційна процедура оприлюднення законів, передбачена для законів, прийнятих Верховною Радою України, не застосовується до законів, прийнятих на всеукраїнському референдумі. Водночас з'ясовано, що визначений Законом України «Про всеукраїнський референдум» порядок набрання чинності законами України, прийнятими на всеукраїнському референдумі, повністю ігнорує конституційні приписи щодо заборони введення в дію не опублікованих чи не доведених до відома населення законів. Автор пропонує удосконалити законодавство України про референдуми.

Ключові слова : всеукраїнський референдум, референдна правотворчість, правові акти всеукраїнського референдуму, порядок оприлюднення правових актів всеукраїнського референдуму, набрання правовими актами всеукраїнського референдуму чинності.

Ryabchenko T.O. The Order of Publication of Legal Acts Which are the Result of Referendum Lawmaking of the Ukrainian People and Entry into Force. Direct people's

lawmaking as a kind of lawmaking in Ukraine is realized in the form of a referendum (referendum lawmaking). Thus, it is only about the all-Ukrainian referendum that allows the people directly take such important instruments applicable law, as the Constitution and laws of Ukraine, to amend them. Analyzing the provisions of the Constitution of Ukraine concerning the fundamental forms of direct exercise of power the people can state their specific atrybutyvnist and impossible to implement in practice. Unfortunately, a significant number of research domestic law theorists remained not heard Ukrainian legislator. Now, when the need for constitutional changes legitimizing nationwide is apparent Ukrainian people has neither theoretical and methodological nor legal nor any other sophisticated tools immediate implementation of its sovereignty by adopting regulations applicable law on the all-Ukrainian referendum.

This article summarizes the scientific and methodological approaches to the definition of "act of lawmaking," "regulatory act", "legal act of referendum" and proved the author's approach to the legal acts of the all-Ukrainian referendum, which is the result of direct lawmaking of the Ukrainian people. The analysis of the normative order to ensure the publication of legal acts of the all-Ukrainian referendum and their entry into force. It was established that the constitutional procedure of promulgation of laws provided for laws passed by the Verkhovna Rada of Ukraine shall not apply to laws adopted in a national referendum. At the same time found that the Law of Ukraine "On all-Ukrainian Referendum" order of entry into force of the laws of Ukraine adopted in a national referendum, completely ignores constitutional provisions to prohibit the introduction of unpublished or not brought to the public laws. The author proposes Ukraine to improve legislation on referendums.

Keywords : all-Ukrainian referendum, referendum lawmaking, legal acts of the all-Ukrainian referendum, order disclosure legal acts of the all-Ukrainian referendum, enactment of legal acts of the all-Ukrainian.

Розбудова демократичної, правової держави є неможливою без закріплення у чинному законодавстві та правотворчій практиці визначальної ролі народу в питаннях трансформації конституційного ладу щодо вирішення найважливіших проблем організації та здійснення публічної влади у державі на засадах її децентралізації, забезпечення дієвих механізмів контролю громадянського суспільства за діяльністю владних інституцій. Очевидно, визначальний вплив народу на ці питання повинен характеризуватися можливістю безпосередньо, у легітимний спосіб, приймати на всеукраїнському референдумі акти чинного законодавства належної юридичної сили. Як результат референдної правотворчості українського народу акти чинного законодавства не потребують додаткової легітимації – затвердження (схвалення) з боку інших суб'єктів правовідносин. Важливою умовою набрання відповідними актами чинності є їх офіційне опублікування. Зауважимо, що юридичний факт набрання чинності правовим актом всеукраїнського референдуму, на якому реалізуються конституційна та законодавча правотворчість Українського народу, Закон України «Про всеукраїнський референдум» 2012 р. пов'язує не з його офіційним опублікуванням, а з фактом оголошення Центральною виборчою комісією результатів всеукраїнського референдуму. Але така модель набрання чинності актом чинного законодавства, прийнятим на референдумі, не гарантує незалежності волевиявлення Українського народу від держави та її органів [11, с. 11].

Вітчизняні правознавці, зокрема О. Богачова, О. Мурашин, М. Оніщук, Н. Пархоменко, В. Погорілко, В. Федоренко, В. Шаповал, А. Янчук, присвятили ряд наукових розвідок дослідженню юридичних властивостей правових актів всеукраїнського референдуму як джерела конституційного права України. Разом із тим, наявність розбіжностей у підходах щодо визначення місця правових актів, прийнятих на всеукраїнському референдумі, в ієрархії нормативно-правових актів України, нормативна невизначеність їх юридичної природи ні в Конституції України, ні в Законі України «Про всеукраїнський референдум» 2012 р., потреба належної законодавчої регламентації процедури оприлюднення таких актів, набрання ними чинності, а також перспектива реалізації референдної правотворчості в умовах триваючої конституційно-правової реформи в Україні обумовлюють актуальність і своєчасність дослідження порушеної проблеми.

Метою пропонованої статті є виявлення юридичних особливостей правових актів, які є результатом референдної правотворчості Українського народу, здійснення аналізу

нормативного забезпечення порядку їх оприлюднення та набрання ними чинності.

За визначенням О. Мурашина, акт прямого народовладдя (акт референдуму автор розглядає як його пріоритетний вид) є актом правотворчості, її наслідків. Він повинен досліджуватися як діяльність суб'єктів народовладдя і водночас як результат цієї діяльності у вигляді юридичного акта, обов'язкового для виконання тими, до кого він звернений [3, с. 159].

За твердженням В. Федоренка, правові акти всеукраїнського референдуму – це юридично оформлена воля Українського народу щодо питання, яке виноситься на всенародне голосування та є обов'язковим для виконання [13, с. 5].

Отже, здійснення повновладдя народу на референдумі логічно завершується у його правових актах, значна частина яких є нормативно-правовими актами. З'ясуємо юридичні властивості правових актів всеукраїнського референдуму, які мають нормативно-правовий характер.

Очевидно, що самостійним і самодостатнім суб'єктом референдної правотворчості є Український народ [11, с. 12]. Зазначене дає можливість стверджувати, що однією з властивостей правового акта всеукраїнського референдуму, під час якого реалізується референдна правотворчість, є передбачене законодавством України пряме волевиявлення Українського народу. Тож за своєю сутністю правові акти, прийняті на всеукраїнському референдумі, виражають волю суб'єкта її безпосереднього виявлення – Українського народу [9, с. 166]. Дійсно, на відміну від інших видів правотворчості, за висновком Р. Ященка, у процесі безпосередньої правотворчості народ постає як єдине правоутворювальне джерело [14, с. 97].

За своїм змістом правові акти, прийняті народом на всеукраїнському референдумі, регулюють визначену сферу найбільш важливих суспільних відносин.

За своєю формою такі акти є нормативно-правовими актами, можуть існувати у формі Конституції України та законів України [11, с. 13].

Акцентуємо увагу на тому, що воля Українського народу, об'єктивізована у правових актах всеукраїнського референдуму, повинна бути загальнообов'язковою. Як відомо, у підпункті 4.2. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. № 6-рп (справа про здійснення влади народом) зазначено, що здійснення народного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії є реалізацією народом своєї влади шляхом затвердження відповідних рішень (законів) і формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Виходячи з наведеного, Конституційний Суд України дійшов висновку, що результати народного волевиявлення, отримані через вибори й референдум, є обов'язковими [7]. Схожа позиція відображена й у Рішенні Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 р. № 6-рп (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі), в якому наголошено, що, незважаючи на те, що у Конституції України взагалі не вказано предмет (предмети) всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, можливість прийняття всеукраїнським референдумом законів України є конституційною. Результати такого законодавчого референдуму мають імперативний характер (пункт 4 резолютивної частини) [8]. Безперечно, правові акти всеукраїнського референдуму є обов'язковими для виконання на всій території України всіма суб'єктами правовідносин.

Погоджуючись із позицією дослідників, які стверджують, що у прямій правотворчості єдиним правоутворюючим елементом є воля виборців [14, с. 97], зробимо висновок, що правові акти всеукраїнського референдуму є актами прямої дії та не потребують затвердження чи схвалення з боку інших суб'єктів правовідносин.

При виявленні властивостей правових актів всеукраїнського референдуму постає питання про юридичну силу як ознаку, яка виражає співвідношення, зіставлення відповідних актів з іншими актами, їх місце у системі нормативно-правових актів. О. Мурашин висловлює думку про те, що у правовій системі України залежно від способу правотворчості на вищому щаблі серед джерел права мають бути акти, прийняті загальнодержавними референдумами, юридична сила яких є вищою порівняно з нормативними актами, прийнятими органами держави або органами громадського самоврядування [3, с. 158]. Акти всеукраїнського референдуму, на переконання В. Федоренка і В. Погорілка, мають таку саму юридичну силу, як і Конституція України, Акт проголошення незалежності України, Декларація про державний суверенітет України. Інші нормативно-правові акти повинні відповідати нормативним положенням актів всеукраїнського референдуму [4, с. 201].

Юридична природа правових актів всеукраїнського референдуму часто прирівнюється до конституції, конституційних актів. Виходячи з того, що юридична сила нормативно-правового акта має бути визначена Конституцією та Законом «Про нормативно-правові акти» (нині в Україні цей акт відсутній), зауважимо, що національне законодавство України не унормовує відповідний підхід.

Існує позиція, згідно з якою рішення всеукраїнського референдуму не може бути інстальоване у систему нормативно-правових актів як самостійний структурний елемент. Це, на думку В. Федоренка, пов'язане з тим, що юридичній теорії та практиці невідома така форма буття нормативно-правового акта, як «рішення всеукраїнського референдуму», яка б відрізнялася від існуючих нині Конституції, закону, підзаконного нормативно-правового акта. Крім того, не всі правові акти всеукраїнського референдуму мають нормативно-правовий характер [13, с. 7]. Отже, акти всеукраїнського референдуму як нормативно-правові акти можуть існувати у формі Конституції України та законів України. При цьому слушною є думка, що підзаконні акти не можуть прийматися на всеукраїнському референдумі за визначенням, а у випадку їх ратифікації через всенародне голосування набувають законодавчої юридичної сили і можуть трансформуватися у закони, затверджені всеукраїнським референдумом [13, с. 7].

Розглядаючи юридичні ознаки правових актів, які є результатом конституційної та законодавчої правотворчості Українського народу, доходимо висновку, що правові акти всеукраїнського референдуму – це прийняті на референдумі акти чинного законодавства, що ґрунтуються на прямому волевиявленні Українського народу, а отже, є загальнообов'язковими для виконання і не потребують додаткової легітимації – затвердження чи схвалення з боку інших суб'єктів правовідносин [11, с. 16].

Акти, прийняті у процесі конституційної та законодавчої референдної правотворчості, є одними з найбільш гарантованих нормативно-правових актів, що досягається особливим порядком набрання ними чинності [10, с. 169]. На сьогодні основоположні засади щодо правових актів закріплює Конституція України. Проаналізуємо відповідні конституційні положення і з'ясуємо, чи застосовується до законів, прийнятих на всеукраїнському референдумі, порядок підписання та оприлюднення законів, передбачений частиною другою статті 94 Конституції України.

Згідно з частиною другою статті 94 Конституції України Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону, підписаного Головою Верховної Ради України, підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду [2]. Ця норма узгоджується з частиною першою статті 106 Конституції України, якою встановлюються повноваження Президента України, зокрема щодо підписання і оприлюднення законів. Відповідно до пункту 29 частини першої статті 106 Конституції України глава держави «підписує закони, прийняті Верховною Радою України», а згідно з пунктом 30 частини першої цієї статті Президент України «має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України» [2]. Зауважимо, що закріплені у відповідних статтях Основного закону повноваження Президента України не стосуються порядку оприлюднення правових актів, прийнятих на всеукраїнському референдумі.

Із нормативно-правового змісту положень частин першої, другої статті 94 Конституції України випливає, що у розглядуваній статті врегульовано процедуру підписання і оприлюднення законів, прийнятих Верховною Радою України. Зазначене свідчить, що процедура оприлюднення законів, передбачена для законів, прийнятих Верховною Радою України, не застосовується до законів, прийнятих шляхом всеукраїнського референдуму [10, с. 170]. Відповідно до пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 р. №6-рп (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) процедуру оприлюднення законів, прийнятих всеукраїнським референдумом, у Конституції України не врегульовано, це питання виключно законодавчого органу [8].

Як відомо, до Верховної Ради України VI скликання народним депутатом Ю. Мірошниченком було подано проект Закону України «Про нормативно-правові акти» (реєстр. № 7409 від 01. 12. 2010 р.). За наслідками обговорення Законопроекту Верховна Рада України прийняла рішення про прийняття його за основу і доручення відповідним комітетам підготувати законопроект на друге читання.

Аналіз положень проекту Закону України «Про нормативно-правові акти» дає підстави стверджувати, що визначення закону як нормативно-правового акта, який приймається

Верховною Радою України або безпосередньо народом України на всеукраїнському референдумі, відповідає статтям 5, 69, 85 Конституції України, за змістом яких Український народ, здійснюючи своє волевиявлення через референдум, може приймати закони, вносити зміни до чинних законів, скасовувати їх (крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається та належить до дискретних повноважень Верховної Ради України) [2].

Раціональним вважаємо положення Законопроекту про віднесення до суб'єктів нормотворення народу України, оскільки громадяни України (віднесені до суб'єктів нормотворення у редакції, прийнятій у першому читанні) не можуть одноосібно встановлювати, змінювати чи скасовувати акти чинного законодавства. Якщо ж мова йде про волевиявлення громадян України на всеукраїнському референдумі, предметом якого є нормативно-правовий акт, то суб'єкт правотворчості – Український народ.

Разом із тим суперечливими є положення Законопроекту щодо процедури офіційного оприлюднення нормативно-правових актів. Зокрема, має місце перелік офіційних друкованих видань, в яких здійснюється офіційне опублікування нормативно-правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та інших державних органів. Отже, фактично йдеться про порядок оприлюднення законів України, ухвалених Верховною Радою України, що не застосовується до актів чинного законодавства, прийнятих на всеукраїнському референдумі. До того ж залишається незрозумілою процедура набрання чинності нормативно-правовими актами, які є результатом референдної правотворчості українського народу.

Серед актів, які встановлюють порядок доведення текстів законів та інших нормативно-правових актів до відома населення, державних органів, підприємств, установ і організацій, необхідно виділити нині чинний Указ Президента України № 503/97 від 10 червня 1997 р. «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» [6]. Зазначений акт має на меті впорядкування офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, проте не містить жодного припису щодо порядку оприлюднення актів чинного законодавства, прийнятих на всеукраїнському референдумі.

Отже, виходячи з теорії та практики правотворчості, можна визначити термін «офіційне оприлюднення» як процедуру доведення нормативно-правового акта до відома фізичних та юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних друкованих виданнях, інформаційного повідомлення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації та в інший спосіб, передбачений законодавством [10, с. 171].

Звернемо увагу на положення Указу Президента України № 503/97 від 10 червня 1997 р., за яким громадяни, державні органи, підприємства, установи, організації під час здійснення своїх прав і обов'язків повинні застосовувати закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, опубліковані в офіційних друкованих виданнях. Нормативно-правові акти, опубліковані в неофіційних друкованих виданнях, мають інформаційний характер і не можуть бути використані для офіційного застосування [6]. Вважаємо, що відповідні положення мають бути передбачені і щодо нормативно-правових актів, прийнятих народом на всеукраїнському референдумі.

Офіційне опублікування нормативно-правових актів є найефективнішою формою доведення до загального відома змісту правових норм та найоптимальнішою формою для забезпечення реальності презумпції знання закону.

Підкреслимо, що опублікування нормативно-правового акта є умовою набрання ним чинності. Введення закону в дію потребує чіткого визначення моменту набрання законом чинності, тобто набрання ним обов'язкового характеру в системі законодавства, що є необхідною передумовою дії закону. Розуміння чинності як передумови дії закону знайшло відображення у Великому енциклопедичному юридичному словнику. У відповідній статті словника підкреслюється, що чинність закону – юридична передумова дії закону, яка означає наявність у закону юридичної сили [1, с. 968].

Закон може набирати чинності одночасно з його ухваленням. Конституція України набрала чинності з дня її прийняття (стаття 160 Конституції) [2] та одночасно була введена в дію окремим Законом України «Про прийняття Конституції України і введення її в дію». До юридичних фактів, із якими Конституція України пов'язує набрання законом чинності, як правило, належать: підписання закону Президентом

України; офіційне опублікування закону; настання обставин, з якими пов'язується момент набрання чинності законом (офіційного опублікування закону, точно встановленої календарної дати, дати набрання чинності чи введення в дію іншого закону, настання конкретної події).

Як зауважує М. Теплюк, чинність закону безпосередньо не тягне за собою виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин, передбачених цим актом. Безпосередньо вони пов'язуються з дією закону, початок якої може збігатися з моментом набрання законом чинності, а може бути віддалений у часі (наприклад, закон може набирати чинності з дня його офіційного опублікування і вводиться в дію з точно визначеної календарної дати, а окремі його положення – пізніше цієї дати). У зв'язку з цим, на думку М. Теплюка, чинність як юридична передумова дії закону лише зобов'язує відповідні державні органи та інших суб'єктів здійснити заходи, необхідні для забезпечення дії закону, починаючи з визначеного в ньому моменту: привести у відповідність до закону, що набрав чинності, інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, довести зміст цього закону до його виконавців, прийняти певні підзаконні акти тощо. Без чинності закону такі дії не мали б юридичних підстав [12, с. 34].

У розділі X «Правові наслідки всеукраїнського референдуму» Закону «Про всеукраїнський референдум» 2012 р. визначені особливості правової природи актів всеукраїнського референдуму щодо прийняття нової редакції Конституції України та законодавчого референдуму [5]. Визначений Законом порядок набрання чинності законами України, прийнятими на всеукраїнському референдумі, повністю ігнорує положення статті 57 та частини п'ятої статті 94 Конституції України щодо заборони введення в дію не опублікованих чи не доведених до відома населення законів [2].

Так, нова редакція Конституції України набирає чинності з дня оголошення Центральною виборчою комісією результатів всеукраїнського референдуму про прийняття нової редакції на всеукраїнському референдумі. Закон України, прийнятий на всеукраїнському референдумі, набирає чинності з дня оголошення Центральною виборчою комісією результатів всеукраїнського референдуму, крім випадків, коли дата набрання чинності таким законом прямо передбачена самим законом. Аналогічний механізм запроваджується і стосовно рішення референдуму щодо скасування закону чи окремих його положень, втрати ними чинності [5].

На нашу думку, передбачена Законом «Про всеукраїнський референдум» 2012 р. процедура автоматичного (без прийняття закону про внесення змін до відповідного акта) поновлення дії положень Конституції та законів України є недопустимою. Так, зазначено, що «положення Конституції та законів України, які були змінені законом України, що втратив чинність або скасований … за рішенням, прийнятим на всеукраїнському референдумі, поновлюють свою дію з дня оголошення Центральною виборчою комісією відповідних результатів всеукраїнського референдуму» [5]. Із зазначеного випливає, що законодавець використав практику Конституційного Суду щодо автоматичного відновлення дії конституційних приписів та відповідно уповноважив Центральну виборчу комісію.

У контексті конституційного порядку набрання законом чинності закон вступає в дію не раніше дня його опублікування. Вважаємо, що це положення необхідно враховувати й у разі прийняття законів України шляхом всеукраїнського референдуму. Закон «Про всеукраїнський референдум» 2012 р. містить припис щодо офіційного опублікування акта, прийнятого на референдумі: у випадку проведення конституційного, законодавчого референдуму Центральна виборча комісія упродовж п'яти днів після оголошення результатів всеукраїнського референдуму оприлюднює в газеті «Голос України» та «Урядовий кур'єр» акт, прийнятий всеукраїнським референдумом, або акт у редакції з урахуванням рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі. У прикінцевих положеннях акта зазначається, що він прийнятий всеукраїнським референдумом, далі зазначається дата проведення референдуму [5].

У Законі «Про всеукраїнський референдум» 2012 р. пропонуємо закріпити положення, за яким офіційне оприлюднення правового акта всеукраїнського референдуму здійснюється Центральною виборчою комісією у виданнях «Голос України», «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник Президента України», «Урядовий кур'єр», «Офіційний вісник України» не пізніше ніж через 10 днів із дня проведення всеукраїнського референдуму. При цьому повинно бути зазначено, що закон, прийнятий на всеукраїнському референдумі, набирає чинності з дня його офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самим законом (але не раніше дня опублікування). Закон чи окремі положення закону, рішення щодо припинення чинності яких прийняте на

всеукраїнському референдумі, втрачають чинність із дня офіційного опублікування результатів всеукраїнського референдуму.

Звернемо увагу на відсутність нормативно визначеного порядку набрання чинності Конституцією України, прийнятою на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою. У світовій практиці порядок набрання чинності конституцією, як правило, встановлений самою конституцією. Конституція набирає чинності з дня (моменту) її офіційного оприлюднення (опублікування) або з іншого дня, вказаного у самій конституції, але після офіційного опублікування. З огляду на зазначене Конституція України є винятком. Відповідно до пункту 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України у справі про набуття чинності Конституцією України (Рішення № 4-зп від 3 жовтня 1997 р.) моментом набрання чинності Конституцією України є момент оголошення результатів голосування за проектом Конституції України в цілому на пленарному засіданні Верховної Ради України. Конституція, прийнята на референдумі, нерідко набирає чинності з дня проведення референдуму, враховуючи, що її текст фактично оприлюднюється до голосування.

Отже, правові акти всеукраїнського референдуму як результат безпосередньої правотворчості Українського народу мають нормативно-правовий характер та інстальовані у систему нормативно-правових актів України у формі Конституції і законів України. Передумовою введення правових актів всеукраїнського референдуму в дію є їх офіційне оприлюднення у відповідних виданнях («Голос України», «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник Президента України», «Урядовий кур'єр», «Офіційний вісник України»). Порядок офіційного оприлюднення таких актів, набрання ними чинності, вступу в дію, потребують сьогодні досконалого законодавчого забезпечення. Оптимальним шляхом вирішення цієї проблеми є прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти» з визначенням юридичної природи актів чинного законодавства, прийнятих Українським народом на референдумі.

Використана література :

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / [ред. Ю. С. Шемшученко] ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.

2. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

3. Мурашин Г. О. Акти безпосереднього народовладдя як джерела права України / Г. О. Мурашин, О. Г. Мурашин // Правова держава : щорічник наук. праць Ін-ту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2007. – Вип. 18. – С. 156–162.

4. Погорілко В. Ф. Референдне право України : навч. посіб. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К. : Вид-во «Ліра-К», 2006. – 366 с.

5. Про всеукраїнський референдум [Електронний ресурс] : Закон України від 06.11.2012 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5475-17.

6. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 503/97 від 10. 06. 1997 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/503/97.

7. Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:/zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05.

8. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:/zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08.

9. Рябченко Т. О. Акти, прийняті всеукраїнським референдумом, та їх юридична природа (теоретико-правові аспекти) / Т. О. Рябченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право». –Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 16. – С. 163–170.

10. Рябченко Т. О. Офіційне оприлюднення правових актів всеукраїнського референдуму як стадія референдного правотворчого процесу / Т. О. Рябченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право». – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 14. – С. 167–174.

11. Рябченко Т. О. Референдум як форма безпосередньої правотворчості Українського народу (теоретичні аспекти) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Тетяна Олександрівна Рябченко. – К., 2015. –20 с.

12. Теплюк М. О. Уведення закону України в дію: проблема правового регулювання / М. О. Теплюк // Віче. – 2009. – № 4. – С. 34–36.

13. Федоренко В. Л. Рішення всеукраїнського референдуму та їх юридична природа: проблеми конституційної теорії та практики / В. Л. Федоренко // Вибори та демократія. – 2010. – № 4. – С. 4–10.

14. Ященко Р. Ю. Пряма правотворчість як вид правотворчості в сучасній Україні: поняття, ознаки, проблеми забезпечення / Р. Ю. Ященко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К. : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 43. – С. 92–100.